

ÇERKES ÖZDENLERİ 1883

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)

KİŞİLER

Timurtaş Gelenek ve göreneklerine bağlı yetmişlik bir ihtiyar olarak tanıtılan Timurtaş Bey, süt gibi beyaz sakallı, siyah kalpaklı, siyah çerkes libaslı ve belinde gümüşlü kaması olan bir Çerkes beyidir. Kızı Arslangöz'e düşkün bir babadır. Karısı Nefise ile istişare ederek kararlar alır. Verdiği sözlere, soyuna, insanların ne düşündüğüne önem veren yaşlı ihtiyar, Samurkaş'a kızını sözleşmiş olduğu için bundan caymakta zorlanır. Fakat şerefi daha önemli olduğu için sözünden caymak için kızının talakını satın almak ister. Kendisine kızan ve savunmak için hışımla yanından ayrılan Samurkaş'ın silahlı bir şekilde geri geleceğini önden kestirerek çevresini hazırlar ve tedbirini alır.

Nefise Timurtaş'ın karısı olan Nefise, kızını destekleyici bir anne olarak görünse de pek fazla ilgilendiği görülmez. Zira kızı kendisini atlatıp arkadaşı Ziyba ile plan yapar ve kendisini bir Acem'e vermek suretiyle kaçma planları yapar.

Arslangöz Timurtaş ve Nefise'nin kızı olan Arslangöz, güzelliği ile dikkat çeken bir kızdır. Arkadaşlarının sevdiği adamla korkak diye dalga geçip şaka yapmasını gururuna yediremeyen Arslangöz, babasından ayrılmaları için adım atmasını ister. Aşkına kalbine gömmek sureti ile korkak bir adama âşık olduğu için kendisini cezalandırmak ister ve büyük bir fedakârlık göstererek kendini bir Acem'e vererek ömür boyu köle olarak yaşamayı tercih eder.

Canfes/ Ziyba / Fijidet Arslangöz'ün yakın arkadaşları olan Canfes, Ziyba ve Fijidet dedikodunun yayılmasındaki ve evde dalga geçilmesinin nedeni olan kişiler olur. Ziyba dedikoduya inanma konusunda daha temkinli olsa da Arslangöz'ü ikna etme konusunda başarısızdır.

Samurkaş Bey Arslangöz'ün nişanlısı bir Çerkes olan Samurkaş Bey, cesur ve kahraman bir yiğittir. Lakin katıldığı muharebede hastalığından dolayı bayılması kendisinin korkak biri olarak bayıldığı dedikodusu ile yüzleşmesine neden olur. Asaleti, soyu ve gururu için yaşayan bir Kafkas gencinin yaşadığı durum kendisini çok üzer. Hiddetlenir ve duruma çare bulmak üzere arkadaşı ile istişarelerde bulunur. Yiğitliğine laf gelmemesi ve bir kahraman olarak anılmak için kendini eli bile titremeden öldürmeyi düşünür ve uygular. Ne yazık ki duygusallığı akıllıca düşünmesinin önüne geçen Samurkaş Bey, asılsız bir iftira yüzünden köye kendini ispat etmek için yok olur.

Canbolat Bey Samurkaş'ın yakın silah arkadaşı olan Canbolat Bey, onun her haline kefil olan bir özendir. Arkadaşı hakkında çıkan dedikodulara inanmaz ve onun ismini temizlemesi gerektiği önemde yanında olur. Her an destek olan Canbolat, onunla sohbet ederek destekler ve öldüğünde yanında olarak vasiyetinin Arslangöz'e ulaşmasını sağlar.

Zan Bey ve Sefer Bey Timurtaş'ın ailesinden bir adam olan Sefer ve Zan beyler gerektiğinde Timurtaş'ın yanında bulunarak destek olurlar.

Acem Bencil biri olan Acem, köye gelerek Arslangöz'ü bedavadan alacağını ve pahalıya satabileceğini görünce pek sevinir. Nedenleri ile ilgilenmediği durumun bir an evvel gerçekleşmesi için tedbirli ve sakin davranır.

Silahlı Çerkesler

ÖYKÜ

Samurkaş Bey Hakkındaki Dedikodu. Arslangöz'ün arkadaşları Ziyba, Canfes ve Fijidet duydukları dedikodu hakkında aralarında muhakeme ederler. Ziyba Samurkaş Bey hakkında çıkan dedikodunun iftiradan ibaret olduğunu düşünürken diğer kızlar onunla alay etmektedirler. Samurkaş Bey güya savaşta korkup bayılmış ve kaçmış olduğu için adına korkaklığına dair bir şarkı yapılmıştır. Arslangöz'e bu şarkı söylendiğinde sözlüsü olduğu adam hakkında çıkan sözleri şerefine ve onuruna yakıştıramadığı için başta çok üzülür. Fakat bu sevdayı yüreğinden atarak onuru ile yaşamının daha önemli olduğu kararına varır. Arkadaşları gittiğinde durumu babası Timurtaş ve annesi Nefise ile paylaşan Arslangöz, onların da şaşkınlığı içinde üzüntüsünü içine atarak babasından sözü bitirmesini ve talakını almasını ister. Timurtaş Bey, Samurkaş Bey'i eve davet ettiğinde duyduklarını onunla

paylaşır ve talakı satın almak istediğini söyler lakin Samurkaş Bey hakkında çıkan dedikodudan hayli rahatsız olur ve sinirlenir. Durumu düzeltmek adına cesaretini ve şerefini geri kazanacağını söyleyerek oradan ayrılır.

Timurtaş ve Samurkaş'ın Cengi. Dedikodulara son vermek için bir tedbir düşünen Samurkaş karşısında cenk arkadaşı Canbolat'ı görür. Başta ondan yayıldığını düşünerek hiddetini ona gösteren Samurkaş Bey sonra anlar ki kardeşim dediği Canbolat'ın olaydan haberi bile yoktur. Aralarında birlik olma kararı verildikten sonra plan yapılır ve kaybettikleri şereflerini geri almak için Timurtaş'ın köyüne doğru giderler. Bu sırada Arslangöz üzüntüsünü Ziyba ile paylaşır ve ondan kendisini bir Acem'e satmasını daha doğrusu vermesini rica eder. Acem böylesine çok para edecek bir kızın kendisine bedavadan verilecek olmasına çok sevinir ve gün belirleyip yanlarından ayrılır. Arslangöz, Samurkaş'ın sevdasını unutmak ve kendi köyünden birine odalık etmemek için uzaklara gitmek ister. Timurtaş Bey bir baskın olacağını sezdiğinden tedbirli davranır ve düşündüğü gibi de olur. Atlarla köye kadar gelen Canbolat ve Samurkaş kılıçlarını çekip kan dökerek güçlerini tüm köye ispatlamak isterken araya Arslangöz girer. Araya kadın girince kavganın da durması gerektiğini söyleyerek aralarındaki düşmanlığı bitirmeye ve barış ilan etmeye çalışırlar. Arslangöz Çerkesin Çerkes kavgasını yersiz bulur ve onun sayesinde kavgaya biter.

Samurkaş'ın Çözümü. Samurkaş ve Canbolat durumu nasıl düzeltebileceklerine dair istişare ederlerken ya iftirayı çıkaran duyan tüm Çerkezlerin ölmesi yahut da sadece Samurkaş'ın kendisini öldürmesi fikri arasında kalınır. Samurkaş pek çok açıdan değerlendirdikten sonra Arslangöz gibi asil bir kızın sevgisine hürmeten ölmeyi göze alarak onun aklında kahraman olarak kalmayı tercih eder. Canbolat da ona hak verir ve hiç tereddüt etmeden tabancayı alınca dayayan Samurkaş, vasiyetini ettikten sonra oracıkta yere yıkılır. Böylesine kahraman bir dostun gözünün önünde boşu boşuna ölmesinden rahatsızlık duyan Canbolat, pişmanlık ve derin üzüntü duyar. Dostunun vasiyetini Arslangöz'e yetiştirmek üzere giderken Acem, Ziyba ve Arslangöz'ü görür. Arslangöz de ona aşkın ıstırabından orada kalmaktansa kendisini köle gibi yaşamaya layık gördüğünü belirtir. Fakat Canbolat'ın Samurkaş'ın öldüğünü söylemesi ve yerde gururlu bir çehre ile yatan naaşı gördüğünde daha fazla üzülen Arslangöz, daha fazla pişman olur ve memleketinden kaçmak için kendini daha fazla haklı görür. Kendilerine seçtikleri doğrular inat ve kibirleri dolayısıyla ortaya çıkmayınca ikisi içinde hazin bir son oluşur. Arslangöz de vasiyetini ederek Acem'le gider. Bu sırada onu Samurkaş'ın kaçırdığını düşünen babası Canbolat'tan hesap soracakken Canbolat her şeyi anlatır ve ikinci kez iftira edilen Samurkaş'ın daha kanı kurumayan naaşını gösterir. Hepsini çok şaşırır ve utanır. İnsanı kâmil bir sıfatla anılmak uğruna yok yere ölen adamın hikâyesi "vah zavallı çocuk, vah" kelimeleri ile son bulur.

TEMALAR

İnsanın kimliği Üç perdeden oluşan "Çerkes Özdenleri" adlı tiyatro eserinde tema insanın uğruna yaşadığı kimlik üzerine inşa edilir. Kaderin yaşamlarında bağlayıcı bir değer olduğu ve değişmeyen şeyler için insanın kendi rızasının önemi gösterilir.

Kafkas gelenek ve göreneklerine göre yaşayan kadın ve erkek karakterler, şeref ve onurları uğruna ölmeyi dahi göze almaktan tereddüt etmezler. Nitekim savaşlarda kahramanlık göstermesine rağmen hakkında çıkan korkaklık iftiralarına çözüm bulamayan Samurkaş Bey, tüm Çerkezleri öldürmektense kendini öldürerek kahramanlığa ulaşacağı çözümünü bulur. Arslangöz de korkak bir adama sevdalı olduğu gerekçesi ile kendisini bir Acem vesilesi ile köle gibi yaşamaya adar. Kimliği için yaşayan Kafkas kişilerinin kararlarını alırken daha mantıklı, daha akılcı ve ölçülü olmaları gerektiği bilgisi verilir. Oyunda basit bir şakanın sonunun iki insanın ve ona bağlı olarak diğer insanların da hayatlarının nasıl değiştiği gösterilir.

KARAKTER ANALİZİ

Timurtaş (Sorumlu)

Karakter Gelenek ve göreneklerine bağlı yetmişlik bir ihtiyar olarak tanıtılan Timurtaş Bey, süt gibi beyaz sakallı, siyah kalpaklı, siyah çerkes libaslı ve belinde gümüşlü kaması olan bir Çerkes beyidir. Kızı Arslangöz'e düşkün bir babadır. Karısı Nefise ile istişare ederek kararlar alır. Verdiği sözlere, soyuna, insanların ne düşündüğüne önem veren yaşlı ihtiyar, Samurkaş'a kızını sözlemiş olduğu için bundan caymakta zorlanır. Fakat şerefi daha önemli olduğu için sözünden caymak için kızının talakını satın almak ister. Kendisine kızan ve savunmak için hışımla yanından ayrılan Samurkaş'ın silahlı bir şekilde geri geleceğini önden kestirerek çevresini hazırlar ve tedbirini alır.

Aktiviteler Muharebelere giden yaşlı adam, köyünde ailesi ile vakit geçirir. Etraftan gelebilecek düşman saldırılar karşı kulağı açıktır.

ÖRNEK ANILAR

Kızına düşkün. Timurtaş Bey'in tek evladı olan Arslangöz, kendisi için pek kıymetlidir. Bu nedenle kızını şımartmak pahasına da olsa her kararında fikrini alır ve ona danışır. Kızının yüz ifadesinden çok etkilenir ve hemen sorgular : “- Hayır kızım! Hissiz bir et parçasından mukaddes gözyaşları sızamaz. Her katresi bir elmas pareden kıymetli olan o mübarek yaşlar mutlaka Timurtaş Beyzade Arslangöz gibi asil ve âli-cenab bir kızın kirpiklerini tezyin eder. Ben seni güldürmeğe gelmişim. Samurkaş Bey de cenkten sağ salim dönmüş.”

Onurlu. Başta kızını kahraman bir çerkes ile sözlediğini düşünen adam Samurkaş Bey hakkında duyduğu olaydan sonra dalga geçilen bir adamla kızını nişanlamaktan vazgeçer, olayı namına yakıştırmaz: “- Oralarını ben bilemem. Benim bileceğim, bildiğim bir şey varsa cenkte korkup korkusundan bayılan, bunun için de kızların tezyifine duçar olan bir delikanlıya kızımı vermemekten ibarettir.”

Milliyetçi. Çerkes soyuna namına önem veren Timurtaş Bey, kızını bir çerkes özdeni diye Samurkaş Beye vermek ister: “- Sevmediğim şeyler! Ta'yîb ettiğim haller! Çerkeş çerkesin kanını döksün! Ne mekruh şey! Fakat çare ne? Soyzadedir, özdenidir dedik, kızımızı vermeğe heveslendik. Özden der iken korkak çıktı. Şimdi korkak olmadığını bize gösterecekmiş. Beyhude külfet oğlum, beyhude külfet! Sen o kahramanlığı düşmana göstermeliydin.”

Tedbirli. Samurkaş Bey duydukları karşısında sinirle köyden çıkınca geri silahlanıp gelecek diye korkan ihtiyar hemen çevresini toplayıp tedbirini alır: “- Benim diyeceğim şudur ki: Samurkaş Bey'in bizi basması için yalnız bir yol vardır. O da şu dağ yoludur. Mutlaka baskına buraya gelecektir. Biz de kölelerimizi, arkadaşları mızı şu çalılar içine pusuya tertip ederiz. Şu meydancığa çıktılar mı? Gırrrr! Bir yayılım ateş! Hepsini yere sereriz.”

Sorumlu. Kızına, ailesine, toprağına ve Çerkezlere karşı kendini sorumlu hisseden Timurtaş Bey, Samurkaş'ın yok yere öldüğünü duyduktan sonra ona karşı da kendini sorumlu hisseder ve aslında kendisinin değil kızının istemediğini söyleyerek üzerinden sorumluluğu atmak ister: “Vallahi oğlum Canbolat! Benim bu işte hiç bir kabahatim yoktu. Korkaklığı için şarkılar çıkarılan bir delikanlıya evvelâ kızım varmak istemedi.”

Arslangöz (Sorumlu)

Karakter Timurtaş ve Nefise'nin kızı olan Arslangöz, güzelliği ile dikkat çeken bir kızdır. Arkadaşlarının sevdiği adamla korkak diye dalga geçip şaka yapmasını gururuna yediremeyen Arslangöz, babasından ayrılmaları için adım atmasını ister. Aşkına kalbine gömmek sureti ile korkak bir adama âşık olduğu için kendisini cezalandırmak ister ve büyük bir fedakârlık göstererek kendini bir Acem'e vererek ömür boyu köle olarak yaşamayı tercih eder.

Aktiviteler Komşulara gidip oturan Arslangöz, yakın arkadaşları ile de evinde görüşmelerde bulunur.

ÖRNEK ANILAR

Ukala. Babası tarafından şımartılarak büyütülmüş olan Arslangöz, kız arkadaşlarının dalga geçtiği sözlüsünü savunmak yerine onun hakkında söylenenleri hemen kendisinden uzaklaştırmak için duygusallığı reddeder: “- Demek oluyor ki benim gönlümü buldun buldun da cenkte korkan, korkusundan bayılan bir 'herifin muhabbetine muhafıza olmağa lâayık buldun öyle mi?”

Ciddi. Aşkına kalbine gömerek Ziyba ile konuşan Arslangöz, ciddi bir şekilde olayı kapatır ve soyuna yakışmayan adamı şaka ile dahi olsa isminin yanında istemez: “- O yemini ben edeyim Ziba, ben! Vallahi dinim, asaletim hakkıçün (Yüreğine yumruk ile vurarak) şu yürekte bilfarz öyle bir muhabbet bulunsa bile göğsümü yarıp çıkararak o mekruh et parçasıyla beraber o muhabbeti de yere çarpar mahvederim! Düşün Ziba düşün ki karşıdaki Timurtaş Beyzade Arslangöz'dür! Şakaya, latîfeye gelmez.”

Gururlu. Babasına karşı sert çıkışları olan Arslangöz, şanına yakışır bir adam olmadığı gerekçesi ile Samurkaş'ı kesin kez reddeder ve babasına sözü bozması gerektiğini bildirir: “- Zahir verecektin de öyle mi? Babamsın! Vakıa iliğimde kemiğimde hakkın varsa da beni ona vermek için cebredecek olursan gerçekten bir torba ilik olarak verirsin. Bu can bu tende oldukça öyle bir namerdin eli elime değmek şöyle dursun, nazarı bile bana temas edemez. Sen Timurtaş'ın kendisi olamazsan ben Timurtaş'ın kızı olabilirim!”

Sorumlu/Fedakâr. Sevdiği adamın durumunun düzelmeyeceğini düşündüğü için kendisini bir ömür köle gibi yaşamaya mecbur kılmak ve üzüntüsünü bu şekilde gidermek ister. İçsel olarak yaşadığı aşkına karşı sorumluluk duygusu hürriyetinden fedakârlık etmeyi gerektirir: “Elveda Samurkaş, elveda! Sen bana hayatını feda ettin. Ben de sana yalnız hürriyetimi feda edebiliyorum. Elveda! Bütün müddet-i ömrümü sana ettiğim gadrin cezası olarak felâkette geçireceğim.”

Samurkaş Bey (Duygusal)

Karakter Arslangöz'ün nişanlısı bir Çerkes olan Samurkaş Bey, cesur ve kahraman bir yiğittir. Lakin katıldığı muharebede hastalığından dolayı bayılması kendisinin korkak biri olarak bayıldığı dedikodusu ile yüzleşmesine neden olur. Asaleti, soyu ve gururu için yaşayan bir Kafkas gencinin yaşadığı durum kendisini çok üzer. Hiddetlenir ve duruma çare bulmak üzere arkadaşı ile istişarelerde bulunur. Yiğitliğine laf gelmemesi ve bir kahraman olarak anılmak için kendini eli bile titremeden öldürmeyi düşünür ve uygular. Ne yazık ki duygusallığı akıllıca düşünmesinin önüne geçen Samurkaş Bey, asılsız bir iftira yüzünden köye kendini ispat etmek için yok olur.

Aktiviteler Muharebelere gidip cenk eden Samurkaş Bey, iyi bit at binicidir. Dostu Canbolat ile sırlarını paylaşır, köye gizlice girerek kızların hakkında çıkardığı şarkıyı dinler, elinden çare gelmeyince kendi silahını alnına dayayarak hayatına son verir.

ÖRNEK ANILAR

Saygılı. Timurtaş Beyin yaşlılığına hürmeten saygıda kusur etmemeye çalışan Samurkaş Bey, nişanı bozmak isteyen adamın talak satın alma konusundaki isteğine karşı çıkmaz aksine saygıda kusur etmemeye devam eder: “- Talâk satın almaya, mal vermeğe ne hacet efendim? Nasıl emrederseniz ben öylesine razı olurum. Fakat karardan dönmenin sebebi ne olduğunu anlayabilir miyim? Bana bu kadarı kâfidir.”

Gururlu. Hakkında çıkan ‘savaşta korktuğu için bayılmış’ olduğu hikâyesine sinirlenen Samurkaş Bey, duyduklarına inanmaz ve gururuna dokunduğu için cesaretini ispatlama gereği duyar: “— (Hep çıldırası bir hiddet tavrıyla) Hakkınız var efendim! Fakat ben öyle kavgadan, döğüşten korkar adam olmadığımı ispat edebilirim. Ama kızınızın nazar-ı kabulüne mazhar olmak için değil! Samurkaş Bey'in kurşundan, kılıçtan korkar olmadığını âleme göstermek için!”

Çaresiz. Korkak diye arkasından şarkı yapıp alay edilen yiğidin kendisini kanıtlayacak bir durumu oluşmayınca elinden ölümden başka çare gelmez. Dedikoduyu çıkaran ve bilen tüm çerkezleri öldüremeyeceğine göre çareyi kendi ölümünde bulur: “- Şu günlerde değil onun mümkün olacağı gün asla gelmeyecektir. Bu halde ne yapılacağını sana ben söyleyim mi Canbolat! Sen benim yerimde olsaydın şurada kafana bir kurşun sıkarak kendini helâk ederdin.”

Hassas/Duygusal. Arkadaşı Canbolat, kızın başka biri ile görüşüp böyle bir hile ile kendisinden uzaklaştırmak isteyebileceği fikrine karşı çıkan Samurkaş Bey, daha evvelki görüşmelerinde dahi Arslangöz'ün kendisinden uzak duran tavırlarını kafasına takacak kadar duygusal ve hassas olduğu görülür: “Fakat ayıplanmazsın! Daha çocuksun! Böyle aşka muhabbete dair olan işlerin acemisisin! Arslangöz'ün huzurunda bulunduğum zamanlar bazı kere sen de beraber bulunurdun. Dikkat etmiş isen anlamışsındır ki başka delikanlılar Arslangöz ile benden ziyade latife eyledikleri halde Arslangöz'ün en yabancısı ben imişim gibi en az iltifatı bana ederdin.”

Fedakâr. Başka bir kızla tekrar ümide düşmektense ne kadar üzüldüğünü, cesaretini ve kahramanlığını göstermek için eli bile titremeden canına kıyar: “- Artık söyleyecek sözümüz kalmadı. Gel şimdi bir de öpüşelim de işimize bakalım. (Sarmaşıp öpüşürler. Canbolat ağlamaya başlar.) Yok ama gözyaşı istemem! Bir Çerkes beyzadesinde bu kadar zayıf kalb olduğunu görmek istemem! (Tabancasını çıkarıp) Metanet-i kalbi böyle göstermeli. Dikkat et Canbolat, dikkat et! Ellerim cüzice titriyor mu? Benzim atıyor mu, dikkat et! Gözünde ölüm dirim müsavi olan kahraman işte ölümü böyle istikbal eder! (diye tabancayı beynine sıkır. Ayak üzerinde bir kerre döner, yere yıkılırken der ki) Samurkaş ölümden... korkmaz.”